
ANIVERSĂRI

Elena CONSTANTINOVICI.

O biografie măsurată în cărți

În această toamnă, care seamănă mult cu o vară adevărată, cercetătorul și profesorul universitar Elena Constantinovici aniversează 80 de primăveri. E o vârstă a bilanțului într-o viață trăită la cotele cele mai înalte ale responsabilității profesionale și civice. Aruncând o privire retrospectivă asupra celor peste șase decenii de muncă asiduă, descoperim o personalitate complexă urmărind stăruitor o serie

de probleme variate, dar legate organic între ele prin dorința de a înțelege și de a explica structura și funcționarea limbii române.

S-a născut la 17 noiembrie 1943, într-o familie de țărani harnici, onești și respectabili din satul Tudora din raionul Ștefan Vodă, un sat pitoresc, situat pe malul drept al râului Nistru. Anii copilăriei au coincis cu cea mai dramatică perioadă din istoria neamului nostru. A avut de îndurat toate greutățile și suferințele care s-au abătut asupra acestui pământ, ajungând să simtă în cel mai direct mod ce înseamnă război, foamete, arestări și deportări ale celor apropiați. În anul 1945, când abia împlinise puțin peste un an, rămâne numai cu mama și cu bunicul. Tatăl, fost ostaș în armata română, este arestat în urma unui denunț, judecat și deportat de sovietici în depărtata Siberie ca dușman al poporului. Au trecut 10 ani lungi și triști până când a putut să-și vadă din nou părintele drag. Chiar dacă i-a fost dat să treacă prin război și foamete, prin lipsuri și nevoi, își va aminti de clipele copilăriei nu doar ca de ceva rău, ci și cu bucurie. Au fost clipe pe care trebuia să le trăiască și le-a trăit frumos, cu demnitate.

Între anii 1950 și 1960 este elevă la școala medie din satul de baștină. După ce susține examenele de admitere la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova, părăsește meleagurile natale fiind înmatriculată studentă la secția de zi a facultății. În 1965 se numără printre absolvenții străluciți ai acestei universități. În toamna aceluiași an este angajată la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M., unde se dedică studiului limbii române. Își desfășoară întreaga activitate științifică la acest Institut (actualmente Institutul de Filologie Română „B. Petriceicu-Hasdeu”), parcurgând toate etapele de promovare în carieră: cercetător stagiar (1965-1974), cercetător științific inferior (1974-1985), cercetător științific superior (1985-1991), cercetător științific coordonator (1991-2000), cercetător științific principal (2001-2019), consultant științific (din 2020).

Între anii 1972 și 1975, și-a făcut studiile la doctorat. În anul 1980 obține titlul de doctor în filologie cu teza *Prezentul indicativ în limba moldovenească literară* și în anul 2000 susține teza de doctor habilitat intitulată *Verbul românesc: semantică, sintagmatică, temporalitate*.

De-a lungul anilor, Elena Constantinovici acumulează o vastă experiență profesională, ceea ce îi permite să elaboreze o operă științifică apreciabilă, asigurându-i o poziție remarcabilă în ierarhia lingvisticii de la noi din ultima perioadă. Temeinicia cu care s-a dedicat lingvisticii a rămas aceeași pe parcursul întregii sale activități științifice. Dovadă sunt numeroasele lucrări de certă valoare științifică, care atestă înalta sa competență profesională.

Cercetările efectuate și studiile publicate acoperă un spectru amplu de probleme din domeniul lingvisticii românești. Dintre prioritățile științifice ale omagiatei le vom menționa doar pe cele de interes major. Studiile care au consacrat-o ca pasionat și harnic cercetător al limbii române au în centrul lor, în special, clasa verbului cu toate trăsăturile sale semantice și morfosintactice.

Chiar din primii ani de activitate și-a adus contribuții importante la studierea timpului verbal, una dintre categoriile gramaticale polivalente ale limbii, care alături de mod și de persoană sunt inerente oricărei propoziții. De fapt, dintre toate aspectele proprii timpului a fost fascinată la început, în mod deosebit, de timpul cu cel mai bogat potențial semantic și stilistic: timpul prezent. Astfel că, dacă cineva își dorește astăzi să studieze această categorie, va apela neapărat la lucrarea *Prezentul indicativ în limba moldovenească literară* (publicată în îndepărtatul an 1980), lucrare care se distinge prin diversitatea principiilor aplicate și prin bogăția faptelor de limbă analizate.

Centrul de interes al cercetărilor întreprinse de dna Elena Constantinovici se transferă asupra categoriei timpului în general, autoarea urmărind să înțeleagă și să descrie complicatul proces de exprimare a noțiunii de timp în limbă. Rezultatele cercetărilor asupra modului de codificare a timpului și a curgerii lui utilizându-se mijloace de limbă sunt expuse, într-o formă concisă, în lucrarea *Timpul: valori și expresie* (1983). Referitor la aceste lucrări menționăm că, deși sunt scrise într-o perioadă de dominație aproape absolută a lingvisticii structuraliste, ele sunt actuale și în momentul de față când limba este intens studiată dintr-o perspectivă discursiv-pragmatică.

Îndemnată de pasiunea sa spirituală, Elena Constantinovici își extinde aria de investigație asupra verbului, una dintre părțile de vorbire esențiale ale limbii. Rezultatele activității de cercetare și descriere a unităților din clasa verbului sunt reflectate în lucrările: *Semnificația lexicală și valorile sintagmatice și aspectual-temporale ale verbului în limba română* (2001) și *Semantica și morfosintaxa verbului în limba română* (2007). Ambele lucrări sunt scrise la un înalt nivel științific, fiind pregătite de o lungă serie de articole și studii publicate de-a lungul

câtorva decenii în numeroase reviste și culegeri de specialitate. O analiză amplă a caracteristicilor morfologice și semantico-sintactice ale verbului se conține în cea de a doua lucrare, care prezintă o sistematizare a informațiilor din domeniu, fiind actualizate în vederea unor clasificări mai riguroase și a unor soluții cu un mai mare spor de credibilitate. Tezele formulate în această lucrare sunt bine documentate și argumentate, fiind ilustrate printr-un material bogat de limbă.

Odată cu trecerea timpului, câmpul de cercetare al dnei E. Constantinovici s-a lărgit și mai mult, cuprinzând fenomene de limbă precum structurile actanțiale ca forme de manifestare a capacității combinatorii a verbului și actele de vorbire ca unități elementare realizate prin utilizarea limbii în situații concrete de comunicare.

Cu mult suflet și cu o deosebită pasiune s-a apropiat cercetătoarea de structurile sintactice din limba română. Interpretate ca actualizări ale structurii actanțiale a verbului, acestea sunt nu doar descrise în plan teoretic, ci și inventariate în o serie de dicționare, monolingve și bilingve, de valență a verbelor, dar și a celor mai uzuale cuvinte din limba română: *Dicționar român-rus de construcții verbale* (1998), *Vocabularul fundamental al limbii române. Dicționar de contexte minime* (2013), *Dicționar de structuri sintactice* (2021).

Aceste dicționare (care apar acum în mai toate limbile lumii) descriu comportamentul discursiv al lexemelor verbale. Ele sunt importante nu doar prin faptul că relevă rolul verbului ca organizator sintactico-semantic al enunțurilor dintr-o limbă, ci și prin aceea că prezintă determinanții necesari pentru complinirea sensului unui verb indicând, totodată, și regimul prepozițional al verbelor. Astfel, adresându-se unui public destul de larg, aceste dicționare, datorită materialului bogat de limbă pe care îl conțin, sunt utile și cercetătorilor lingviști.

Dicționarele de valențe sunt însă lucrări extrem de complexe. Ele presupun selectarea unui număr impunător de construcții sintactice care pentru a fi sistematizate necesită luarea în considerare atât a semanticii lexicale a verbului, cât și a structurii sintactice a enunțului în care acesta este utilizat. Din această cauză elaborarea unor astfel de dicționare necesită o muncă enormă și foarte mult timp. În calitatea sa de autoare a unor astfel de lucrări, evident că dna E. Constantinovici și-ar dori să aibă în continuare posibilitatea de a lucra la completarea și amplificarea acestor dicționare pentru a le putea aduce la o formă care să corespundă exigențelor dumneaei.

Cât privește actele de vorbire din limba română, acestea au fost analizate în numeroase articole apărute în reviste și în diverse culegeri de la noi și din România. O sinteză a acestor studii a fost inclusă în lucrarea colectivă apărută recent *Enunțul între gramatică și discurs*.

Pe lângă temele de bază menționate mai sus, dna Constantinovici a lucrat și la elaborarea altor studii prevăzute de planurile de activitate ale sectorului de gramatică din cadrul căruia a făcut parte. Astfel, alături de alți colegi a participat la elaborarea unor lucrări colective, precum: *Variatăți funcțional-stilistice ale limbii*

moldovenești contemporane (1984), *Capitole de stilistică* (1990), *Gramatica uzuală a limbii române* (2001), *Gramatica practică a limbii române* (2006), *Mic dicționar de termeni lingvistici* (2008), *Teoria textului. Termeni-cheie* (2011), *Gramatica limbii române* (2019).

Între anii 2002-2004, a activat în calitate de coordonator și coautor la editarea unui ghid pentru profesorii de limba română ca limbă străină (*Predarea și învățarea limbii prin comunicare*, 2002) și a unui set de manuale de limba română ca limba a doua: *Limba care ne unește: nivelul I* (2003), *Nivelul II* (2004), *Nivelul III* (2004).

Până azi, a publicat un număr impresionant de lucrări științifice (peste 200), dintre care 19 (ca unic autor sau în colaborare) sunt monografiile, manuale, dicționare de o valoare informațională și instructiv-educativă deosebită. Având în vedere aspectele importante studiate, dar și valoarea intrinsecă a lucrărilor, urmează să constatăm că o bună parte dintre lucrările omagiatei nu pot lipsi dintr-o bibliografie obligatorie a celor care studiază gramatica limbii române. Rezultatele activității de cercetare au fost prezentate, de asemenea, în cadrul a numeroase conferințe și colocvii științifice naționale și internaționale.

Mai trebuie spus că meritul cercetătoarei E. Constantinovici nu se reduce doar la șirul de studii rezultate din curiozitatea sa de cercetător, din pasiunea pentru lingvistică și din munca depusă de-a lungul timpului. S-a manifestat și în calitate de coordonator al activităților de cercetare a gramaticii limbii române, activând ca șef al Sectorul de gramatică din cadrul Institutului de Filologie. Sub conducerea științifică a profesorului universitar, dr. hab. Elena Constantinovici, au obținut titlul de doctor în filologie 5 doctoranzi.

Începând cu anul 1985, este membru al Consiliului Științific al Institutului de Filologie. Din anul 2008 a devenit membru al Comisiei de experți în lingvistică de la CNAA, iar din 2012 până în 2018 este președinte al acestei comisii.

În același timp, dr. hab. Elena Constantinovici s-a impus și printr-o excelentă activitate didactică, activând din 2002 la Universitatea de Stat din Moldova la Facultatea de Științe Economice și la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, unde predă diverse cursuri, printre care: *Limba română de afaceri*, *Teoria elaborării și redactării textului*, *Tehnici de redactare a textului*, *Comunicare în afaceri*, *Negocieri în afaceri*, *Etica profesională* etc. Și în această sferă urcă toate treptele ierarhiei profesionale ajungând până la treapta de profesor universitar.

Cele două mari coordonate ale activității sale, cea de cercetare și cea pedagogică, sunt la fel de prodigioase, făcând-o recunoscută ca un cercetător pasionat de elaborarea studiilor științifice consacrate limbii române și ca un bun și eficient profesor de limba română. În ambele ipostaze a dovedit cultul muncii, responsabilitate, capacitate de cooperare, generozitate și corectitudine. Pentru munca depusă în sfera cercetării și a învățământului universitar, dumneai a fost

distinsă cu Diploma de onoare a Academiei de Științe a Moldovei. În anul 2011 a fost decorată cu Ordinul Gloria Muncii. Pentru lucrarea *Gramatica limbii române* a obținut Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române pentru anul 2019.

Cu prilejul acestui frumos moment aniversar, merită a fi menționate și apreciate nu doar calitățile profesionale, ci și calitățile sale sufletești. Doamna Elena Constantinovici este un om cu suflet mare, binevoitor, receptiv, înțelegător, bucurându-se de un respect binemeritat din partea prietenilor și colegilor.

Exprimându-ne și cu această ocazie întreaga noastră stimă și admirație, îi dorim dnei E. Constantinovici multă sănătate, forțe pentru continuarea cercetărilor și zile senine alături de cei dragi. La mulți ani!

Ion BĂRBUȚĂ,

doctor în filologie, conferențiar cercetător
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
al USM (Chișinău)

E-mail: ion.barbuta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2649-8276>